

РЕЦЕНЗИЯ
НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД
на Юсуф Салих Юсуф

ДУХОВНИ ЦЕННОСТИ В ТВОРЧЕСТВОТО НА Д-Р ИВАН СЕЛИМИНСКИ
ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”
ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.3 ФИЛОСОФИЯ

Рецензент: проф. д-р Иван Камбуров

Представената за рецензия дисертационна теза е посветена на един изключителен български мислител от епохата на Българското Възраждане – д-р Иван Селимински (името по което е известен Йордан Георгиев Христов 1799-1867г.).

Появата на настоящото изследване заслужава да бъде адмирирано както на чисто теоретично, така и на социо-културно ниво, тъй като последните изследвания посветени на дейността и теоретичните идеи на д-р Иван Селимински са от 80-те години на миналия век и в голяма степен са под идейното влияние на това време. В този контекст приветстваме появата на този текст, който е опит да се преодолеят исторически обременените интерпретации на творчеството на д-р Иван Селимински, при които той е “характеризиран като материалист, стихийен диалектик, атеист и др.” – идеологизирани философски “клишета” от миналия век.

Реализирането на този историософски проект е осъществено от Юсуф Салих Юсуф – докторант на самостоятелна подготовка в катедрата по „Философия“ към Философски факултет на ЮЗУ с научен консултант проф. д.ф.н. Димитър Цацов. Афинитетът към подобен тип анализ следва да търсим в образователната подготовка на автора, който получава своето висше образование последователно във Висшия ислямски институт гр. София и в Департамента за „Средиземноморски и източни изследвания“ на НБУ гр.София и завършена магистратура по история в Историческия факултет на Софийския университет.

Дисертационния труд се състои от предговор, две глави с общо девет параграфа, заключение и библиография със 147 източника по темата на кирилица, с общ обем от 163 страници.

В предговора се представя актуалността на темата – творчеството на д-р Иван Селимински като “виден представител на българската възрожденска философска мисъл, борец за национална свобода, пламенен патриот, хуманист, просветител, демократ”, което е изследвано от М. Арнаудов, П. Динеков, П. Зарев, Г. Димов, Ангел

Бънков, Гр. Грозев, М. Бъчваров, Цв. Кристанов, Ст. Маслев, И. Пенаков, Н. Станев, Пл. Митев, Сл. Славов и др (стр.6). Според автора тази изследователска дейност в немалка степен е доминирана от “догмати “оценките са схематични и кратки”, “абсолютизации” според които д-р И. Селимински е представен като “диалектически материалист, борец против религията, атеист” (стр.6).

На този фон докторантът си поставя за цел на изследването “да се анализират и по възможност, да се реконструират автентичните идеи на д-р Иван Селимински, като вниманието е насочено към основните, философски, социологически, етически, антропологически ценности в творчеството на българския възрожденец” (стр.7). За философска аргументация на тази цел авторът приема тезата, че в епохата на българското Възраждане редица учени намират в класическата гръцка философска култура възгледи, които служат за подкрепа и потвърждение на техните идеали. „Древната любов към мъдростта присъства в творбите на най-изявените български възрожденски философи и констатирането на тази реалност определя границите на най-задълбоченото и обосновано теоретически въздействие на онтологически, гносеологически, етически, социологически, естетически и митологически антични идеи“. Задачите през които се постига дадената цел са: 1. Анализиране на просветителската и патриотична дейност на д-р И.Селимински през призмата българския позитивизъм, разумния емпиризъм и идеята за обществото като естествен организъм в първа глава на изследването и 2. Представяне на възрожденския протестантизъм на мислителя, измеренията на евдемонизма, етиката на дълга, схващането на обучението и възпитанието като национално съмосъзнание – във втора глава (стр.7). Тук ще отбележа, че тези задачи се различават от формулираните в автореферата задачи (стр.4-5). Докторантът коректно от методологична гледна точка представя и изследователските си методи – „проблемния подход съчетан с историко-хронологичния принцип“(стр.7), които впоследствие в автореферата се типологизират като „чист теоретически и философски анализ с исторически-диахронен метод, херменевтика, феноменологичния и философско-антропологическия подход от една страна, а от друга сравнителен анализ с наративно-дескриптивния метод по отношение на актуалната екзистенциална ситуация“ (стр.5) при което за нас е спорен в случая прилагането на „феноменологичния подход“. Тук ще отбележа, че изследването в неговата научна форма само би спечелило, ако авторът бе извел обекта и предмета на дисертацията.

Запознавайки се с практически всички съществени изследвания посветени на д-р И. Селимински, докторантът обективира изследователския си подход следвайки теоретичното движение на българския възрожденец очертано от „опозициите “просветителство – революционна борба”, “природонаучни възгледи – християнска вяра”, “критиката на външната религиозност – дълбокото уважение към християнските ценности”, “евдемонизмът – етиката на дълга” и др., което като систематичен подход не откриваме в нито една от известните по тази тема разработки и в този смисъл е и научен принос.

В границите на този изследователски проект е разположена и съдържателната структура на представения текст – две глави в девет балансиращи по обем параграфа.

В първа глава „История и знание” се изследва живота и делото на д-р Иван Селимински, неговата просветителска и патриотична дейност. В първи параграф „Време и личност” се разкрива неговата автобиография от детството, юношеството до оформянето му като просветител-демократ и един от най-ярките представители на зараждащата се българска философско-социологическа мисъл през възраждането. Във втория параграф „Просветителският патос” се разглежда неговата обществено-политическата и патриотична дейност, която е в непосредствена връзка с широкия спектър на интересите му в различни области на науката, вследствие на което формира професионалните и интелектуалните си качества като учител, лекар, политик и философ. Според автора, дейността на основаната от Селимински през 1825 г. в гр. Сливен тайна организация „Братство“ „е подценявана от българската историческа наука като не се отчита, че тази организация започва дейността си като приятелско и еснафско сдружение, през втория етап целта му напълно съвпада с повелята на времето – младежта да се възпитава в патриотизъм, духовно обогатяване, възприемане свободолюбивите идеи на Възраждането.“(стр.27). В резултат на анализа, докторантът достига до извода, че „д-р Иван Селимински е не само патриот, но и мислител, който се стреми да осмисля теоретично някои същностни аспекти на патриотизма, съобразно конкретните исторически условия“(стр.37). В третия параграф „Българският позитивизъм” се разяснява основният принцип на позитивизма като философско учение, което се разбира от автора като „източник на истинно действително знание за конкретните емпирически науки...и е насочена против спекулативната философия“ (стр. 37). Логичният извод до който се достига е, че Селимински възприема частично това философско учение т. е. само с онези негови моменти, които съвпадат с природонаучните му знания, които той има в изобилие като специалист не само по медицина. Нещо по-вече, според Селимински истинското действително знание са конкретните емпирически науки и резултатите им. Той отрича познавателните способности на философията и отрежда тази способност само на емпирическите науки. В тази теза доминират природонаучните знания на Иван Селимински, които са тъждествени с емпирическите, по които той е специалист, като лекар с богати знания. Особено изучаването на природознанието има решаващо значение за формирането на неговия философски мироглед. По отношение на философската образование в текста през различни текстови източници се обективира разбирането, че мирогледът на Иван Селимински се основава на два източника: първият това е античната гръцка философия, по-специално Демокрит, Хераклит, Емпедокъл, Аристотел по време на неговото обучение в гимназията (в гимназията в Кидония) и неговото следване по медицина (в Атина) и вторият - най-значителните постижения на природознанието по негово време, които той владее до съвършенство и за които помага лекарската му професия (стр. 38). Този тип знание се удостоверява чрез използваната от Селимински книга "Rapport du physique et du moral" (Отношението между физическото и нравственото) на Пиер Жан-Жорж Кабанис (1757-1808). Резултат на неговите разбирания е текстът „Естественото предназначение на човека“ (Атина, 1843г.) в който

се откриват и природо-антропологичните представи на Селимински, според когото: „Човешкият ум се учудва както на влиянието на природата, така и на творческото и могъщество и мъдрост, с които са създадени безбройните чудни същества...всяко нещо, действащо на сетивата ни, се нарича тяло. Телата се делят на два разреда: жизнени (органични) - такива са растенията и животните, и безжизнени (неорганични) - всички останали други...като единството между тях, взаимната зависимост на свойствата им се обуславя от условията за съществуване“ (стр.44-45). Самият Селимински заявява, че „мъдростта се изразява в задълбочено вникване в същността на процесите и явленията в природата и обществото, което е необходимо условие за преодоляване на суеверията, страстите, предразсъдъци“ (стр.39).

Философският характер на изследването е застъпен в четвърти параграф „Разумният емпиризъм“ в който се доказва, че в областта на гносеологията като изходна методологическа основа на д-р Иван Селимински е идеята на Аристотел, че в ума няма нещо, което не е било предварително обект на чувствата (стр.53). Според автора сенсуализма на Иван Селимински се обогатява от емпиризма на английския философ Джон Лок, поради което той аргументирано отхвърля идеята на Декарт за вродените идеи. Селимински предимно акцентира на тезата, че опитът е единственият източник на всички идеи, но винаги подчертава единството на сетивата и разума, и че именно благодарение на тях, човек познава обективния свят. Тезата на дисертанта в този контекст е, че Иван Селимински възприема теорията на отражението и за доказателство привежда неговата мисъл, че: „Мисловният орган на човека отразява като огледало тези впечатления, които е възприел, и според тяхното отражение те възприемат плът и образ като някаква фотография (стр.54).”

Имайки предвид натуралистико-емпиричния подход на Селимински, съществен принос на автора е разбирането и класификацията на познавателните идеи в разбирането на изследвания автор. Става въпрос за класа на т.н. „прости идеи“ които са - „отвлечени идеи“ и „конкретни идеи“. Последните се интерпретират като „отражение на предметите в природата, а отвлечените са добити чрез мисловната дейност“. Освен прости отделни идеи той различава и „главни идеи“, които се явяват като сбор или произведение от повече отделни и предварителни идеи. (стр.54-55). Възможната степен на обобщение до която се достига според докторанта е, че дори „ако и в тази формулировка да не се представя метафизически процесът на образуването на главните идеи, Селимински на други места изрично пише за мисловна дейност на съответния орган на мислене - мозъка, за логическо съчетание на впечатленията, без да се стига до изясняването на самия мисловен процес“ (стр.56). Не по малко съществен момент е и изясняването на тезата на Селимински, че „между познавателния процес и езика съществува необходима връзка, защото чрез разума човек обмисля, а чрез речта проявява мисълта си“. В пети параграф „Обществото като естествен организъм“ се разяснява, че при разглеждане на въпросите, свързани с историческото развитие и взаимоотношението между личността и обществото, основният обществен закон и други исторически и социологически въпроси д-р Иван Селимински развива тезата, че обществено предназначение на човека, на обществото е стремежът към щастие и

свобода, идеи които се пречупват през „идеите на френския утопичен“ социален идеал (стр.62).

Според докторанта по същество и в действителност във Втората глава на изследването „Религия и морал“ се разгръща теоретичния характер на идеите на Селимински. В Първия параграф за „*Възрожденското протестанство*” се разглеждат въпросите за религия и морал, за черква и обществен дълг, които заемат съществено място в научно-полемичните и историческите студии на нашия възрожденец. Те го интересуват толкова от становище на общата философия и научната истина, колкото и с оглед към практическата дейност, към приложението на вярата и ролята на нейните служители в живота. Селимински не е абстрактен мислител. Като взема под внимание факта, че в конкретните условия религията е решаващ фактор за запазване на народното самосъзнание и че черквата е крепител на българщината, той подчертава, че религията е необходима за народа, и сам се определя като вярващ християнин. Той се опитва да даде научно обяснение за произхода на религиите (стр.73) заставайки на позициите на деизма, като много пъти е изказвал възхищението си от Лутер и протестанството. За нас по-специално от особен интерес е типологизацията на религиите, които Селимински излага. Докторантът успешно представя общото между тях чрез идеята за раждането на „Божия син“, разбирането за „трите ипостаси“ както в християнството, така и в будизма (стр.74) и което е съществено общото между „десетте божии заповеди“, които първоначално са били изложени от будистите. Имайки предвид както времето в което се развиват тези разбирания, така и достъпното знание особено по религиите на Изтока, можем да кажем, че това е един от първите писмено представени сравнителни анализи между християнството и източните религии, който да не е подчинен на европоцентристкия подход.

Във втория параграф „Измеренията на евдемонизма“ докторантът успешно разкрива етическите възгледи на Селимински имайки за основен критерий нравствеността, която е и основа на моралното поведение на човека като най-висше разумно същество. Евдемонизмът (стремеж към щастие и блаженство) е в основата на стремежа за съществуване на всеки един човек (стр.102) имайки за основа една и съща човешка природа. „Щастието – казва Селимински – е съвместното пълно ползване на три рода блага: първо, по значение, това са душевните, второ, това са телесните, като здравето, силата, и трето, това са външните блага – богатството, знатността, славата и други от този род“. Резултатът от подобен подход е „удовлетворението“ от практическата дейност „благодарение на ума и езика на човека“ (стр.109). В третия параграф „Етика на дълга“ се разкрива, че д-р Иван Селимински е преди всичко човек на делото и дълга, както те произтичат от характера и възпитанието. Селимински решително се обявява против онези, които считат, че философията е потвърждение на тачени, но погрешни, ръждиви суеверия, а лъжливите софизми считат за истинна наука. И тъй като тя е практична философия, от това следва, че училищата, които се организират за народа, трябва да дават „друг поглед на нещата, разумно развитие и целенасоченост на умствените и физическите сили, да създаде нов живот, ново съществуване... Страданието и удоволствието са два големи двигателя, които карат

човека да се грижи за собственото си самопазване и благоденствие, а философията е онази голяма светлина, която осветлява неговия път по посока на поставената цел. (стр.113). В резултат на изследването авторът стига до извода, че концепцията на д-р Иван Селимински може да се определи като етика на дълга (стр.120). Нещо по-вече, изхождайки от живота на този велик български възрожденец можем констатираме че при него има единство между теоретични възгледи и практически житейски постъпки, теза която докторантът убедително ни демонстрира.

В заключението авторът формулира основните изводи които можем да сведем до следните тези, които според нас са логическо следствие от направения в текста анализ:

1. Предложена е реконструкция на автентичните схващания на българския възрожденец, в която са рзкрити различните идейни влияния, особеностите на специфичните авторови търсения, теоретичните акценти в различните жизнени периоди на д-р Иван Селимински, който създава значителна за времето си, макар и вътрешно некохерентна собствена, оригинална концепция в областите на социалната, моралната и политическата философия, която оказва влияние върху зараждащата се българска философска култура.

2. Основното ядро на философската система на Иван Селимински е въпросът за човека, за неговата същност, за неговото предназначение, ролята и мястото му в природата и обществото, неговата обществена функция и социален идеал. Същността на човека е обществено-историческа, т. е. нейното съдържание се изменя в зависимост от една или друга епоха, формация, социално-културен и културно-битов контекст.

3. Д-р Иван Селимински схваща същността на религията като фактор в процеса на нравственото усъвършенстване на вярващия. За него християнството, исляма, будизма, юдаизма са важен фактор за религиозно-нравственото усъвършенстване на човека. Селимински приема, че религията е създадена за човека и е негова съставна част, създателка на щастието му. Тя трябва да го следва и ръководи, да живее с естественото си предназначение. (стр.146-149)

Ще отбележа няколко факта, които правят впечатление при запознаването с текста:

1.Цитиранията под линия са дадени в края на всяка глава, форма която не е присъща за дисертационни изследвания и която затруднява осмислянето на текста;

2.Самото формулиране на главите и параграфитие носи информативен, истрориографски аспект и през тях не се долавя изследователския характер, който е задължителен за тази квалификационна научна форма;

3.При запознаването с текста остава впечатлението, че текстът е подготвен за друга форма на излагане;

4.Необходимо е философските аспекти на изследването да бъдат центрирани и носещи изследователската конструкция на текста.

Независимо от направените забележки, основателно можем да констатираме че въз основа на направените изводи коректно са изведени четирите основни приноса на дисертационния труд, които авторът изнася на защита, а именно:

Първо: Направен е опит да се преодолеят идеологически обременените интерпретации в творчеството на д-р Иван Селимински.

Второ: Предложена е реконструкция на автентичните схващания на българския възрожденец, в която са разкрити различните идейни влияния, особеностите на специфичните авторски търсения в различни жизнени периоди.

Трето: Разкрити са идейните траектории в проблемните полета, свързани с християнската вяра, емпиризмът, рационализмът, евдемонизмът, етиката на дълга и др.

Четвърто: Очертава се значението на д-р Иван Селимински за формирането на българската национална идентичност и на влиянието му за конструиране на проблемното поле на българската философия.

Представеният автореферат отговаря на съдържанието на дисертационния текст.

Съгласно закона е представена Декларация за оригиналност на дисертацията.

В заключение искам да подчертая, че представеният текст разкрива задълбочени теоретични познания на докторанта Юсуф Салих Юсуф по темата, способността му за самостоятелни научни изследвания, което ми дава основания да дам положителна оценка на дисертационния труд, с което убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на г-н Юсуф Салих Юсуф образователната и научната степен „доктор”

21.02.2014г. София

.....
(проф. д-р Иван Камбуров)